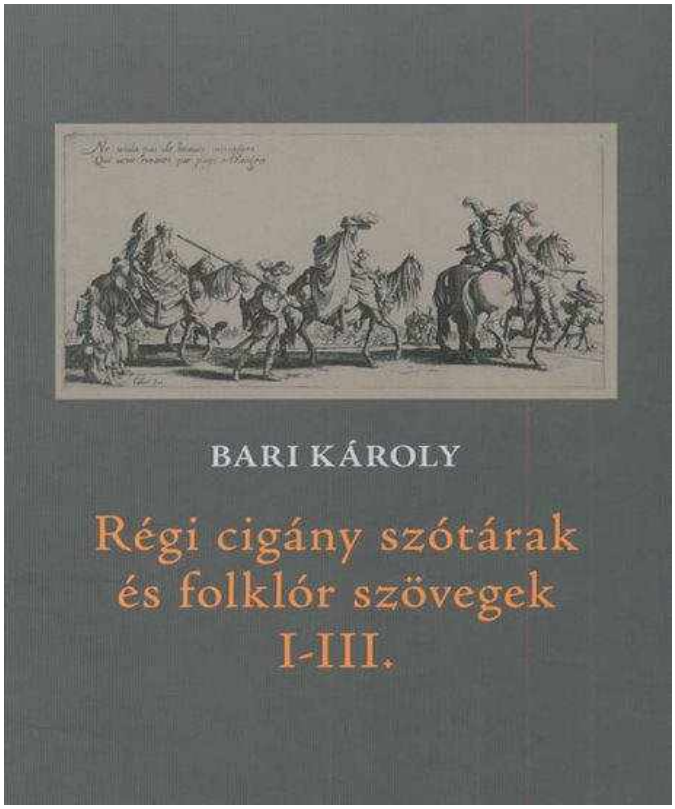
Bari Károly és Hell István a Régi cigány szótárak és folklór szövegek című háromkötetes gyűjteményről (Hagyományok Háza, 2013, 1071 old.)

Bari Károly a saját könyvéről

Ebben a kötetben 18–19. századi és 20. század eleji cigány glosszáriumok, valamint a 19. században és a 20. század elején elszórtan publikált cigány folklór szövegek olvashatók – együtt. Indokolja együttközlésüket, hogy az eddigi témabeli cikkek, tanulmányok mind kiemelték a népköltészeti műfajok nyelvmegőrző funkcióját, vagyis: sok szót az időben csak a népköltés alkotásai őriznek meg.

A néphagyomány szövegeinek konzerváló képessége rendkívül lényeges, mert támpontot nyújt egy-egy szó korábbi jelentésének/jelentéseinek megállapításához. A cigány nyelvekre vonatkozóan ez különösen igaz, hiszen akik anyanyelvükként beszélik valamelyiket, jól tudják, hogy a szavak legnagyobb része több jelentésű.

A kirekesztések, az előítéletek és a diszkriminációk felsorolását azért is tartottam szükségesnek, hogy láthatóvá váljon az a társadalmi környezet, amelyben a cigányság ezt a magas színvonalú szóbeli tradíciót létrehozta.

Az elhatározásom az volt, hogy ennek méltó bemutatása legyen a válogatásom, és hogy szolgáljon a cigányoknak saját folklórjuk megismertetésével, ismét tulajdonba adásával. „Mert csak saját értékeik 'birtokbavétele' segítheti őket az új értékek befogadásában."

***

Hell István

Háromszáz év cigányul – Bari Károly: Régi cigány szótárak és folklórszövegek

Régi cigány szótárak és folklórszövegek címmel lenyűgözően unikális és mindeddig fájdalmasan hiányzó szöveggyűjteményt szerkesztett Bari Károly költő, folklorista, cigányságkutató, a magyar és romani nyelvű cigány népköltészet gyűjtője, fordítója és legjobb ismerője. A háromkötetes – részletes bevezető tanulmánnyal és bőséges eligazító

jegyzetanyaggal, gazdag irodalomjegyzékkel ellátott – olvasókönyvet a Hagyományok Háza adta ki (kiadói szerkesztő: Daróczi Ágnes).

A gyűjteményben az 1700-as évektől a 20. századig megjelent cigány szövegek olvashatók: szójegyzékek, szótárak, gyűjtött népköltési anyagok – dalok, balladák, mesék, közmondások, találós kérdések –, amelyek a legnagyobb magyarországi etnikai kisebbség nyelvének (nyelveinek, romani dialektusainak) a múltját és változásait dokumentálják, nagyjából a történelmi Magyarország, valamint Erdély különböző vidékeiről, időben és térben változatos helyekről. Mindez azért is – ahogy mondani szokás – „hiánypótló”, mert az itt idézett források rendkívül nehezen fellelhetők, így mind a romológiai szakemberképzésben, mind a közoktatásnak és a közművelődésnek a cigány kultúrát érintő területein jóformán hasznosíthatatlanok.

„Sokszor felmerül negatív vélemény a kifejezéskészlet hiányosságairól, hogy a cigány nyelv mindössze 1200 szón alapszik” – írja Bari a könyv bevezetőjében a „cigányellenes cigánységkutatót” Vekerdi Józsefet szó szerint is idézve. – „Főleg azok emlegetik a nyelvi barriert, akik sohasem végeztek ez irányú terepmunkát. […] 1990-ben jelent meg Le v?šeski d?j című könyvem [a népmesegyűjtemény magyar fordításban Az erdő anyja címet kapott – H.I.], amelynek előszavában 1972-től folytatott szógyűjtésemről is hírt adtam. Addig kb. 33 ezer cigány szót jegyeztem föl, és 2005-re, amikor rossz egészségi állapotom miatt abbahagytam a utazással járó gyűjtést, ez a szómennyiség kb. 40 ezerre bővült, a mindennapi életet, jelenségeket, környezetet, családot, rokonságot, hiedelmeket, szokásokat stb. megnevező szavakkal, magyarországi, erdélyi és romániai cigány nyelvekből, 15 dialektusból, két ország telepeiről, ahol megfordultam.”

Érdemes megjegyezni, hogy Bari művének jelentősége nemcsak a cigány dialektusok (és azok többé-kevésbé tudományos vagy legalább hírlapi szintű percepciója) három évszázados történetének és összehasonlításának rögzítésében van, hanem azokban az invenciózus értékelésekben, műfajelméleti, a hiedelemvilágra vonatkozó, életmódbeli és egyéb kommentárokban is, amelyekkel a szerkesztői bevezetőben, a lapalji és szövegközi jegyzetekben történelmi, művelődéstörténeti, esetenként politikai kontextusba helyezi a szövegeket. „…szeretném leszögezni, hogy európai értelemben vett cigány történelem gyakorlatilag nem létezik, a cigányok történelme még megírásra vár” – írja egy helyütt. – „A letűnt korok cigányokra vonatkozó adatainak felkutatása, az előkerültek pontosítása, ezek összefüggő láncolattá, ’történelemmé’ formálása sürgető feladat.”

Vistai Farkas Mihály 1797-es vagy 1798-as cigány–magyar szótára, Szmodiss János „Szótár magyarból czigán” és „Szótár czigánból magyar”(1826 vagy 1827) című szószedetei, Horváth

Rudolf és Sztanykowszky Tibor szótárai a 20. század elejéről, illetve Csenki Sándor Kis cigány–magyar szótára (1934–35) máshol, mint ebben a könyvben, nem vagy csak nehezen hozzáférhetők. A második kötet több mint negyedfélszáz oldalon verses népköltészeti anyagot – népdalokat és balladákat – tartalmaz eredetiben és fordításban, a harmadik pedig prózai népköltést, elsősorban mondákat és meséket. A három kötet együttes terjedelme 1071 lap.

Hatalmas, tudományos igényében és ambícióiban is dicséretes tettet vitt végbe a nyilvánosság előtt ritkán megjelenő folklorista, nyelvész, gyűjtő és fordító, Bari Károly. Téved azonban, aki azt hiszi, hogy a kinyomtatott anyag csak száraz művelődéstörténeti adalék egy mindeddig megíratlan cigány história, nyelv- és művelődéstörténet számára. A szerkesztő jegyzeteiben minduntalan felbukkan a magyarországi cigányság mai állapotának és társadalmi-politikai körülményeinek leírása is, az éppen a maguk tárgyilagosságában tragikus, esetenként véres és gyászos pillanatfelvételeivel, sajtóhíreivel. Mintha a hatalmas szöveganyag és az objektív megjegyzések mögött ott látnánk azt az érzékeny miskolci gimnazistát is, aki 17 éves korában feltűnést keltett Holtak arca fölé című verseskötetével, a bükkaranyosi cigány lelkek üzenetével.

Mivel (utolsó híreink szerint, érthetetlen okból) a július 25-én kinyomtatott könyv még nincs a boltokban, az érdeklődő és vásárolni szándékozó olvasót a kiadóhoz, a Hagyományok Házához irányítjuk (1011 Budapest Corvin tér 8., e-mail:hhinfo@hagyomanyokhaza.hu, internetes megrendelés itt), ahol a három kötetes olvasókönyv beszerezhető.